

az emberi nem és a társadalom fejlődésében döntő szerepet játszott, az életpedagógia felfogásában ellenkező előjelet kap. Szerintük: „A munka az emberi létben nem emelkedés egy alacsonyabb foktól egy magasabb emberi léthez, hanem az igazi emberből fakad, mint az emberi lényég ábrázolása.”³³ Felfogásukban a munka teljesen öncélúvá válik, és ezzel — aláhúzzuk — „öncélját” semmisíti meg. A munka „öncélja” az ember fejlődése, de ha a munkát megfosztják attól, hogy egyben a társadalom emelkedését is szolgálja, „öncélját”, az ember egyéniségének gazdagodását sem teljesíti. Hiába hangsúlyozza WILKER, hogy az alkotás vágya az ember lényege, ha hozzá teszi, hogy ez csak a „megélt” munkára vonatkozik. Ami alatt az olyan munkát érti, mely nem a produktív, a szó társadalmi értelmében, hanem az általa jelölt „organikus” munkát jelenti, amelynek szerepe az életpedagógia jelentésrendszerében, hogy az embert a külvilágtól, az objektívitástól zárja el, hogy belső világát megélhesse. Hiába emeli ki GANSBERG és SCHARRELMANN, hogy „...ha a műhelyoktatásnak legmagasabb célját eléri, ez: tervszerű nevelése a feltalálónak”, ha hozzá teszi: „Fontos, hogy minden egyes feltalálás nem önmagáért van, hanem egy fajtája a nagyobb összefüggéseknek, „egy darab” élet nagyobb megértéséhez segít.

Az életpedagógia a munkánál is — mint a nevelés más területein — a tudatosság lényeges elemének kiiktatásával, az ösztönös mozzanatot előtérbe helyezésével határolja el az embert a külvilágtól, hogy „zavartalanul” eszmélhessen belső világára. Az életpedagógia minden nevelési elve ezt célozza.

Az életpedagógia jól példázta, hogy az objektív nevelési cél hiánya hogyan vezet pedagógiai nihilizmushoz, a nevelés és oktatás elméleti megalapozottságának tagadásához. S azt is kétségtelenné teszi, hogy a magát elvben minden társadalmi determinációtól elhatároló irányzat a gyakorlatban valóságosan társadalmilag motivált. Nincsen másról szó,

mint arról, hogy az életpedagógia olyan társadalom nevelési követelményeit fogalmazza meg, amely — hatékonyságának fenntartása érdekében — nem utalhat nyíltan arra a társadalomra, amelynek szükségleteiből meríti nevelési eszményeit; éppen a burkolt célzatosság az, ami hatósugarát erősíti. Az olvasóban felmerülhet — jogosan — az a kérdés, hogy ha a „Pädagogische Bewegung” irányzatának érvényesülését a nyílt fasiszta diktatúra uralomra jutása megszakította, mégis talán tartalmazhatja a demokratikus, haladó, objektív igazság valami magvát. Kétségtelen, hogy a fasiszta nevelésnek nem felel meg a „Pädagogische Bewegung” irányzata, sőt *tudatos* előfutárának sem üdvözölheti. De az életpedagógia azzal, hogy az ösztönösséget a tudatosság fölé helyezi, hogy olyan nevelési elveket sugalmaz, amelyekkel az önmagára figyelő, a társadalomtól elforduló, passzív, belső világára koncentrált embereket lehet kinevelni, leszerelve az így nevelt ember társadalmi aktivitását, a szelet fogta ki a vitorlából, s ezzel elősegítette a fasiszmus térhódítását. S az, hogy az életpedagógia ma Nyugat-Németországban renesszánszát éli, szintén azzal magyarázható, hogy a szelet kell kifogni a vitorlából. Az emberiség életformájának értelmes megoldási perspektívája, a szocializmus, Kelet-Németországban már testet öltött. A két Németország léte kiélezettebben veti fel a problémákat. A szocialista pedagógia — mint ezt már aláhúztuk — a társadalom és a megismerés objektív mozgástörvényeire építi fel nevelési rendszerét; nyíltan utal a nevelés társadalmi meghatározottságára. Az életpedagógia fogalomrendszerének apparátusával az objektívitás látszatának fenntartásával szubjektívizálja a nevelést. Az élet teljességének „megélése” érdekében helyezi az ösztönösséget a tudatosság fölé. Az életpedagógiát ez a kétértelműség teszi alkalmassá arra, hogy a „Nyugatot”, „Kelettel” szemben vívott ideológiai harcában képviselje.

Katona Katalin

A MAGYAR NŐNEVELÉS ÚTTÖRŐI

Összeállította, a bevezetéstés jegyzeteket írta OROSZ LAJOS. Tankönyvkiadó, Budapest 1962.

Neveléstörténeti kutatásaink mindaddig elhanyagolt területe volt a nőnevelés. Néhány megemlékezéssel, vagy rövidebb tanulmányokkal adózott csupán eddig a magyar pedagógia története a nők évszázados harcának, melyet művelődési jogaikért folytattak. Már maga a témaválasztás is komoly hiányt pótol. A szerző a válogatást az úgy fontosságát szem

előtt tartva hosszú tanulmánnyal vezeti be (170. l.), ami már maga is egy külön könyv lehetne. Ezt követi „A magyar nőnevelés úttörőinek műveiből” című 210 oldalas szemelvény gyűjtemény.

A továbbiakban a bevezető tanulmány ismertetésére szorítkozunk csak, hiszen az egyes szerzők nőnevelési nézetei már ebben is ki-

³³ I. m. 32. o.

fejződnek. A nőnevelés kérdéseit a messiáztávtalokból vizsgálja a szerző, de a téma gerincét a magyar polgárosodás felfelé ívelő szakasza jelenti.

Az első fejezetek (A nők helyzetének alakulása a polgári fejlődés megindulása után. Az első leányiskolák; a polgári nőmozgalom kibontakozása a nyugati országokban. A nőnevelés fejlődése. A nőemancipációs törekvések kezdetei Magyarországon. A felvilágosodás korszakának írói a nők művelődéséről. A leányok intézményes nevelésének alakulása Magyarországon, a felvilágosodás korszakában.) csak felvetik a polgári fejlődéssel együtt jelentkező problémát, a nők felszabadítását és nevelését. Külön érdeme e résznek, hogy a szerző a nemzetközi nőemancipációs törekvésekbe ágyazva mutatja be hazai nőnevelésünk kialakulását. Marxista elemzése mindenütt rámutat arra, hogy a kapitalista társadalom, bár szabad életkörülményeket engedett a nőknek, végsősoron vissza csak a család-köteléi közé szorította végis, hiszen még maga a francia forradalom baloldala sem tartotta érdemesnek a nőket a politikai egyenlőségre a férfiakkal.

Nőnevelési vonatkozásban a szerző kiemeli, hogy az egyenjogúsítással párhuzamosan jelentkezett, az egyenlő művelődési igény a férfiakkal — természetesen ebben az időben döntően az alsófokú oktatásban. Ez az igény teremtette meg a koedukációs nevelést és oktatást. A munka külön érdeme, hogy a magyar neveléstörténetben először és éppen a nőneveléssel kapcsolatban tár fel néhány fontos adatot a koedukációra vonatkozóan, új, eddig ismeretlen szempontból. A tények bizonyítják, hogy a koedukáció gondolata elválaszthatatlan a nők felszabadulásától.

Az intézményes leánynevelés első nagy úttörője — a már csaknem elfelejtett — Senno-vits Mihály, elismerve a nők munkához való jogát, iskolájában is érvényesíteni akarja a munka szerepét. Így SENNOVITS intézete TESSEDIK SÁMUEL szarvasi iskolája mellett egyik első képviselője hazánkban a munka-oktatásnak.

A nőemancipációs és nőnevelési kísérletek a XIX. század első felében a polgárosodás megindulásával ismét fellendülnek. „Brunszvik Teréz nőnevelési törekvései; A nőkérdés és a nemzeti mozgalom; A nemesi reformmozgalom és a nőnevelés; Vita a nőnevelésről az Athenaeum hasábjain; Karacs Teréz és Teleki Blanka nőnevelés programja; Karacs Teréz miskolci intézete; Teleki Blanka pesti intézete; Az intézményes nőnevelés fejlődése a negyvenes években; A nőkérdés alakulása; A nőnevelés alakulása polgári forradalom idején; A nőnevelés problémái az egyetemes tanítógyűlésen” c. fejezetek összegezik a felfedezett reformkori nőnevelési kérdéseket.

A kialakuló nőemancipációs ideológiai har-

coknak élharcosai BRUNSZVIK TERÉZ és KARACS FERENCÉ, TAKÁCS ÉVA. A szerző új szempontból mutatja be a magyarországi óvodai mozgalom vezéralakját. Alapos forráselemzés segítségével kimutatja, hogy BRUNSZVIK TERÉZ már az óvodai nevelés felvetése előtt egy évtizeddel a nőemancipáció oldaláról közelítette meg a nők művelődési és felszabadítási problémáit. Ennek a mozgalomnak egy részletét jelentette csupán az óvodai nevelés elindítása és felkarolása. BRUNSZVIK volt az ifjabb nőnevelő mozgalom elvi irányítója az ő tanítványai TELEKI BLANKA és bizonyos mértékig KARACS FERENCÉ leánya KARACS TERÉZ is.

A tanulmány érdemben legtöbbet a múlt század 30—40-es éveinek nőnevelési irodalmával és vitáival foglalkozik. Bemutatja a női eszmény konzervatív, csak házimunkával foglalkozó típusától a praktikus „életember” típusáig valamennyi fokozatát. A szerző rávilágít arra, hogy a nőnevelés korabeli leghaladóbb képviselője a közhiedelemmel ellentétben nem TELEKI BLANKA, hanem KARACS TERÉZ volt. Ő volt az, aki nemcsak a főrangúak, hanem minden lénygyermek számára követelte, az alsó- sőt a középfokú oktatás szükségességét, és ezen az elvi alapon, nem vállalta Teleki főnemesi leányok számára tervezett intézetében a nevelői állást, a szélesebb rétegek felé kaputnyitó miskolci leánynevelő intézet igazgatói tisztét viszont éppen ezért fogadta el.

A nőnevelés azonban nemcsak a nőemancipáció szempontjából és annak függvényeként jelentkezik a tanulmányban. A nőnevelés, mely a XIX. században függetlenné akar válni a fiúiskolák elmaradott nevelési és didaktikai elképzeléseitől, már magában is haladó pedagógiai mozgalom. A nőnevelők intézeteikben, a modern oktatási elvek segítségével modern kultúrát akartak adni növendékeiknek. A főleges filozofálás helyett a természetudomány, a történettudomány és a magyar nyelv, korabeli magas oktatási színvonalát igyekeztek biztosítani intézeteikben. Nem véletlen tehát, hogy e tartalmi munkában olyan személyek vettek részt pl. TELEKI intézetében, mint HANÁK JÁNOS és VASVÁRI PÁL.

Természetesen „a nőkérdésnek a nőnevelés problémáival átszőtt nagy vitája — bármilyen gazdag termést hozott — egészében magán viseli a magyar polgári fejlődés elmaradottságát, a vitában résztvevők világnézetének, a feudális társadalmi berendezkedésben gyökeredző korlátait.” (66. l.) Polgári és feudális korlátainál fogva nem hozhatott megoldást maga a forradalom sem. Bár az első egyetemes tanítógyűlésen foglalkoznak a nőneveléssel, azt csak alsó fokon akarták megoldani, de ennek megvalósulását is megakadályozták a szabadságharc és az utána következő abszolutizmus rendelkezései.

A szabadságharc bukása után az a nőnevelés, mely a polgárosodás és a nemzeti gondolat egyik zászlóvivője volt, nem élhetett tovább. Bár a hatvanas évek a polgárosodás következőben újabb fellendülést eredményeznek, a demokratikus szellemű nőnevelés derékba tört. „Sajtóhangok a nők hivatásáról és művelődéséről az abszolutizmus korszakában; Az intézményes nőnevelés az abszolutizmus korszakában” c. fejezetek beszámolnak arról, hogy a nőmozgalom célja ebben az időben már csak az uralkodó osztály leányainak férfiakkal azonos szintű nevelése volt.

A hosszúra nyúlt bevezető — mely azonban csak javára irandó a műnek — értékes támogatást nyújt az olvasónak az utána következő szemelvények értékelésében. A szemelvények összeválogatása szerencsésnek mondható, mert képet ad az egész nőnevelési és nőemancipációs harcról SENNOVITSTÓL — BRUNSVIKON — TAKÁCS ÉVÁN — FÁY

ANDRÁSON — KARACS TERÉZEN és TELEKI BLANKÁN keresztül egész LÖVEI KLÁRÁIG.

A válogatás és az egész tanulmány nemcsak a pedagógusoknak és a neveléstörténet-szek számára lehet érdekes, hanem művelődéstörténeti vonatkozásai miatt történettudományunk is felhasználhatja, hiszen hazai összefoglaló jellegű nőemancipációs munka még nem jelent meg.

A magas színvonalú marxista általánosítások mellett nem feledkezik meg a szerző az alapos filológiai és pedagógiai részletekig hatoló elemzésről sem, hogy a kettő szintézisében hozzon létre egy igazi neveléstörténeti munkát. Éppen ezért venné örömmel a magyar neveléstörténet, ha Orosz Lajos nőnevelési kutatásait tovább folytatná, és a századforduló mozgalmait mielőbb egy hasonló szintű tanulmányban a nyilvánosság elé tárná.

Kiss György

A PEDAGÓGIAI SZEMLÉBEN 1962-BEN MEGJELENT NEVELÉSTÖRTÉNETI TANULMÁNYOKRÓL ÉS KÖNYVISMERTETÉSEKRŐL

A Pedagógiai Szemle neveléstörténeti rovata az elmúlt évben is közölte az egyre kiszélesedő pedagógiatörténeti kutató munka legértékesebb alkotásait. A kiszélesedést már az a tény is jelzi, hogy a publikációk döntő többsége gyakorló tanárok kutatásainak eredménye. Ez a munka azonban nemcsak személyi összetételében, hanem bizonyos mértékig témájában is kiterjedtebbé vált. A témát magyar neveléstörténeti tanulmány közül hat olyan találunk, melynek megírása alapos helytörténeti kutatást igényelt. Örvendetes tény ez, hiszen az elmúlt években éppen ennek hiánya jelentette a legnagyobb problémát átfogóbb kutatásaink számára.

A magyar témákon belül a másik kellemes érzést kiváltó jelenség az, hogy a kutatások zöme nem a régi századokkal foglalkozik, hanem inkább a közelmúlt, a Horthy-korszak közoktatási kérdéseivel, sőt már a felszabadulás utáni évek feldolgozásával is találkozunk egy tanulmányban. Maga az a tény, hogy egyre szélesebb körben és ugyanakkor kialakuló szocialista közoktatásügyünk szempontjából fontos, elsősorban polgári nézeteket vesznek kritika alá a tanulmányok írói, egy nagyon egészséges folyamat megindulását bizonyítja a neveléstörténeti feltáró munkában.

Az örvendetes jelenségek mellett azonban mégis meg kell jegyeznünk, hogy a kutatások és a közlemények nem tudnak minden vonatkozásban támogatást és segítséget nyújtani szocialista neveléstudományunknak. Első helyen hiányoljuk, hogy a nevelés területei közül csak az értelmi- és esetleg az erkölcsi nevelés

kérdéseivel foglalkoznak a kutatók, és kevesebb figyelmet szentelnek már a politechnikai nevelésnek, és ugyanakkor egyáltalában nem törődnek az esztétikai és testi nevelés múltbeli tapasztalataival.

Bár a fenti kérdésekről egyes szakfolyóirataink (Énektanítás) említést tesznek, mégsem tarthatjuk az eredményeket kielégítőnek. Éppen ma, amikor közoktatáspolitikánk oly nagy súlyt helyez az esztétikai nevelésre, fokozottabb szükségét érezzük ezen a területen is nemcsak a haladó hagyományok feltárásának, hanem a régi ízlésnevelés marxista kritikájának is. Reméljük, hogy az elkövetkezendő kutatások ilyen irányba is ki fognak terjedni.

A fenti megállapításunkkal van kapcsolatban az a jelenség is, hogy a tanulmányok némelyike csak művelődéstörténeti vonatkozásaiban tárja fel az adott korszak problémáit. Nem vizsgálják meg a szerzők a kimondottan nevelési kérdéseket még ott sem, ahol erre lehetőség nyílik. A nevelési intézmények fejlődése kétségtelenül tárgyát képezi a neveléstörténetnek, de soha nem szabad megelégedni arról, hogy ezek is csak egy nagyobb nevelési eszménykép érdekében születnek, és így rajtuk keresztül a korabeli pedagógia céljai, törekvései jelentik a kutatások végcélját. A további feltáró munkában, úgy véljük, ezt a szempontot is érvényesíteni kellene.

Egyetemes neveléstörténeti vonatkozásban jelentős tényezőként mutatkozik be a munkásmozgalom pedagógiai elképzeléseinek feltárását célzó forrásközlemény. Ugyanakkor hiányolnunk kell, hogy egyetlen nevelés-